

Tabi'ın Dönemi Muhaddis Kadısı Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'nin Hayatı (ö.143/760) ve Hadis İlmindeki Yeri

Hikmetullah Ertaş¹

Öz

Sahâbî, tâbiîn ve etbâu't-tâbiîn tabakalarının yer aldığı hicrî ilk asırda çok sayıda öncü âlim yetişmiştir. Bu âlimler arasında en dikkat çekici isimlerden biri, çalışmamızın konusu olan tabiîn tabakasından Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'dir. Yahyâ b. Saîd 143/760 yılında kadılık görevinde bulunduğu sırada Hâşimiyye'de vefat etmiştir. Tâbiîn döneminin en önemli âlimlerinden olan Yahyâ b. Saîd hadîs münekkithleri tarafından "sika, sebt, hüccet, esbetü'n-nâs, hafız" şeklinde ta'dîl edilmiştir. Emevî ve Abbâsîler döneminde yaşamış, Emevîler döneminde Medine kadılığı, Abbâsî zamanında ise Hâşimiyye kadılığı görevinde bulunmuştur. Enes b. Mâlik, Sâib b. Yezîd b. Saîd, Ebû Ümâme Esad b. Sehl gibi sahâbî ve genç tâbiînlerden hadîs almış, Fukahâ-i Seb'a'ya öğrencilik yapmış İmâm Mâlik, İmâm Ebû Yûsuf, Abdullah b. Mübârek, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, İbn Cüreyc gibi öncü âlimler yetiştirmiş yaşadığı dönemin en önemli muhaddislerindendir. "Ameller niyetlere göredir" hadîsini pek çok kişiye naklederek daha önce fert olan bu hadîsi meşhur derecesine ulaştırmıştır. Bu çalışma, Yahyâ b. Saîd'in Kütüb-i Sitte çerçevesindeki rivayetlerini analiz etmekte ve bu rivayetlerin içerik ve sahîhlik açısından değerlendirmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yahyâ b. Saîd, Hadis, Fıkıh, Kütüb-i Sitte, Kadı.

Ertaş, Hikmetullah. "Tabi'ın Dönemi Muhaddis Kadısı Yahyâ B. Saîd El-Ensârî'nin Hayatı (ö.143/760) ve Hadis İlmindeki Yeri". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 9/1 (Mart 2025), 246-266. <https://doi.org/10.32711/tiad.1566054>

Geliş Tarihi	12.11.2024
Kabul Tarihi	13.03.2025
Yayın Tarihi	28.03.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Doç. Dr. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Zonguldak, Türkiye, hiktas@hotmail.com, ORCID:0000-0002-2621-626X.

The Life of Yahyâ b. Saïd al-Ensârî, the Hadith Scholar Judge of the Tabi'un Period (d. 143/760) and His Place in Hadith Science

Hikmetullah Ertaş¹

Abstract

In the first century of the Hijri calendar, which saw the emergence of the companions, the Tabi'un, and the Atba' al-Tabi'in, many pioneering scholars arose. One of the most significant among them, and the focus of our study, is Yahya b. Saïd al-Ansari from the Tabi'un generation. Yahyâ b. Sa'ïd passed away in 143 AH (760 CE) while serving as a judge in Hâshimiyya. As one of the most prominent scholars of the Tabi'in period, he was described by hadith critics as "sika" (reliable), "sebt" (precise), "hüccet" (proof), "esbetü'n-nâs" (the most trustworthy of people), and "hafız" (memorizer). He lived during the Umayyad and Abbasid periods, serving as the judge of Medina during the Umayyad period and as the judge of Hâshimiyya during the Abbasid era. He received hadith from Companions and young Tabi'in such as Anas b. Mâlik, Sâib b. Yazîd b. Sa'ïd, and Abû Umâmah Asad b. Sahl, and he taught leading jurists of his time, including Imam Mâlik, Imam Abû Yusuf, Abdullah b. Mubâarak, Sufyân al-Thawrî, Sufyân b. 'Uyaynah, and Ibn Jurayj. He is regarded as one of the most important hadith scholars of his era. By transmitting the hadith "Actions are judged by intentions" to many people, he elevated this previously personal hadith to a renowned status. Our study focuses on evaluating the narrations that Yahyâ b. Sa'ïd transmitted within the framework of the Kutub al-Sittah

Keywords: Yahyâ b. Saïd, Hadith, Fiqh, Kütüb-i Sitte, Judge.

Ertaş, Hikmetullah. "The Life of Yahyâ b. Saïd al-Ensârî, the Hadith Scholar Judge of the Tabi'un Period (d. 143/760) and His Place in Hadith Science". *Türkiye Journal of Theological Studies*, 9/1 (Mart 2025), 246-266. <https://doi.org/10.32711/tiad.1566054>

Date of Submission	12.11.2024
Date of Acceptance	13.03.2025
Date of Publication	28.03.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Assoc. Prof, Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Theology, Department of Hadith, Zonguldak, Türkiye, hiktas@hotmail.com, , ORCID:0000-0002-2621-626X.

Giriş

Hadîs ilminde; “tespit-tedvîn-tasnîf”, “sahâbî- tâbiîn -etbâu’t-tabiîn” “Kütüb-i Sitte dönemi-öncesi-sonrası”, “oluşumu-gelişimi” gibi birbirinden farklı başlıklarla çalışmalar yapılmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında hicrî ilk asırdan başlayan bu süreç günümüz modern çalışmalarını da içine alacak şekilde geniş bir zamanı ifade etmektedir. Günümüzden geriye doğru gittiğimizde ise dağınık hadîs malzemesinin profesyonel tarzda kitaplaşarak toplumsal beğeniye kazanmış hâli ancak Kütüb-i Sitte ile sağlanmıştır. Buhâra, Nişâbü’r, Sicistân, Tirmiz, Nese, Kazvîn gibi ilim merkezlerinden başlayıp dönemin farklı bölgelerindeki ilim meclislerine uzanan meşakkat dolu rihlelere çıkan yüksek kapasiteli âlimler Kütüb-i Sitte denilen altı eseri tedvîn etmiş, bu eserler kısa bir süre içerisinde şöhret bulmuşlardır. Bundan olsa gerek Kütüb-i Sitte musanniflerinin yaşadığı Hicrî III. Asır hadîs ilmi için altın çağ kabul edilir. Bu asrı altın çağ yapan unsurların başında dönemin zeki, üstün gayretli âlimleri, konjonktürün sağladığı avantajlar gibi hususlar zikredilse de dönemin ilmî müktesebâtının temel kaynağı kendisinden önceki ilk iki asrın öncü âlimleri ve ilmî mirasları olduğu aşîkârdır. Sahâbî, tâbiîn ve etbâu’t- tâbiîn tabakalarının yer aldığı hicrî ilk asırda çok sayıda öncü âlim yetişmiştir. Bunların en önemlilerinden biri de çalışmamızın konusunu oluşturan tâbiîn tabakasından Yahyâ b. Saîd el-Ensârî’dir. Birinci asrın ikinci yarısı ile ikinci asrın ilk yarısı arası zamanda yaşamış olan Yahyâ b. Saîd pek çok sahâbî ile görüşmüş onlardan aldığı hadîsler II. ve III. asrın âlimleri arasında köprü vazifesi görmüştür. Yahyâ b. Saîd, hem Emevîler hem de Abbasîler döneminde kadılık görevi yapmış sayılı kişilerdendir. Siyâsî politik tartışmaların yoğun olduğu bir dönemde kurulan iki devlette de kadılık gibi üst bir görev icra eden Yahyâ b. Saîd, fukahâ-i seb’a’nın öğrencileridir. Şu’be b. Haccâc (ö. 160/776), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Mâlik b. Enes (ö. 179/795), Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797), Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814) gibi öncü âlimlere hocalık yapan Yahyâ b. Saîd ile ilgili yapılan çalışma yok denecek kadar azdır.³ Tespit edebildiğimiz kadarıyla fikhî yönü ile ilgili bir doktora⁴ ve (ö. 385/995) *el-İlel*’inde tenkit ettiği rivâyetlere dair bir adet yüksek lisans tezi⁵ dışında çalışma⁶ yapılmamıştır. Hazırlanan doktora tezi, çoğunluğu Mâlikî ve Hanbelî mezhebi kaynakları olmak üzere fıkıh kitaplarında Yahyâ b. Saîd’e atf edilen veya mezkûr kitaplarda işlenen konu ile ilgili görüşleri aktarılan taraflar içinde Yahyâ b. Saîd’in olduğu meselelerden meydana getirilmiştir. Yahyâ b. Saîd’in hüküm istinbâtında izlediği metot hakkında, “Kur’ân’ı, sünneti ve icmâyı kabul etmiş, kıyâsa yönelmeyip Ehl-i Hadîs yolunu izlemiştir” denilerek birkaç örnek zikredilerek konu geçirtilmiş, derinlemesine incelemeler yapılmamış çalışma sathî bırakılmıştır. Bu çalışmada tahâret, salât, zekât-savm-hac-akîka-cihâd, büyû’, vasiyet-mîrâs, nikâh-mehir, cinâyet-diyet-hadler, yiyecek içecekler-şahitlik başlıkları açılmış bu başlıklar altında 341 konu ele alınmıştır. Yahyâ b. Saîd’in söz konusu meselelerin 110 tanesinde dört mezheple ittifak halinde olduğu, görüşlerinin 62’sinin Ebû Hanîfe, 166’sının İmâm Mâlik, 126’sının

³ Ebû Muhammed ‘Abdurrahmân er-Râzî (327/938) Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-t’adîl* (Hind: Dâ’iratü’l-Me’ârifî’l-Osmâniyye, 1952), 9/9/147.

⁴ Selma b. Sâlim b. Recâ, *Fıkhu Yahyâ b. Saîd el-Ensârî* (Medine: Medine İslâm Üniversitesi, Doktora Tezi, 1410).

⁵ İmân İzziddîn, *Mervîyyâtü Yahyâ b. Saîd el-Ensârî el-Mu’alletu bi’l-İhtilâfî aleyhi fi kitâbi’l-İleli li’l-Dârekutnî* (Gazze: Câmi’atü’l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

⁶ İbn Mahled (ö.331/943) eserinde Yahyâ b. Saîd isnâdıyla iki rivâyet aktarmıştır. İlki, Mut’anın Hayber’de yasaklanması ile ilgili rivâyet diğeri ise izni olmaksızın başkasının hayvanının sağılması hakkındaki rivâyettir. Bknz., İbn Mahled el-Attâr, *Mâ revâhü’l-ekâbir ‘an Mâlik b. Enes ve Yahyâ el-Ensârî ve İbn Cüreyc* (Beyrut: Müessesetü’r-Reyyân, 1416), 38-39.

İmam Şâfiî, 146'sının ise Ahmed b. Hanbel ile örtüşüğünü 12 konuda ise farklı düşündüğü belirtilmiştir. Esasında yapılan çalışma Yahyâ b. Saîd'e atfedilen görüşlerin dört mezhebin görüşlerine uygunluk/aykırılık durumunun tespiti.

Yahyâ b. Saîd'e Dârekutnî tarafından yöneltilen tenkitleri tezinde değerlendiren İmân İzziddîn ise Dârekutnî'nin illetli gördüğü 80 rivâyeti yer yer tahrîç etmiş, mecrûh râvîlere işaret etmiştir. Araştırmacı rivâyetlerin 52'sinin sahih, 7'sinin hasen, 17'sinin ise zayıf olduğunu, Dârekutnî'nin zikrettiği rivâyetlerin 4 tanesinin ise kaynaklarını tespit edemediğini belirtmektedir. Mezûr tezler, tâbiîn tabakası âlimi kadî muhaddis Yahyâ b. Saîd'in hadîşçiliğine dair netice/neticelere ulaşmadığından kanaatimizce hadîşçi yönü hâlâ bâkir durumda olup pek çok akademik çalışmanın yapılacağı genişliktedir. Bu itibarla makalemiz Yahyâ b. Saîd'in aktardığı rivâyetlerin Kütüb-i Sitt'e dağılımı, rivâyetlerin tematik özelliklerini tespiti yönelik olup, bu çerçevede Yahyâ b. Saîd'in hadîş yönü, hadîş meselelerine bakışı ve benzeri parametreler eşliğinde erken dönem fıkıh-hadîş ilişkisine dair değerlendirmeleri kapsamaktadır. Fıkıh alanının yanı sıra hadîş sahasında da önemli bir âlim olan Yahyâ b. Saîd hakkındaki araştırmamızın önemli bir boşluğu dolduracağını ümit ediyoruz. Çalışmamızda önce Yahyâ b. Saîd'in hayatından bahsedilecek daha sonra hadîş ilmindeki yeri ele alınacaktır.

1.Yahyâ b. Saîd El-Ensârî'nin Hayatı

Esas ismi Yahyâ b. Saîd Kays b. Amr olup Ebû Saîd künyesiyle meşhurdur. Künyesinin Ebû Saîd olduğunu söyleyenler olduğu gibi onu el-Hazrecî nisbesiyle tanıtanlar da vardır. Annesi ümmü'l-veleddir. Dedesi Kays ashâbtandı.⁷ Yahyâ'nın tam olarak ne zaman doğduğu bilinmemekle birlikte Zehebî hicrî 70 li yıllardan önce Medine'de doğduğunu belirtmiştir. Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12), Sâib b. Yezîd b. Saîd, Ebû Ümâme Esad b. Sehl gibi sahâbîden hadîs aktarmış "fukahâ-yi seb'a'nın (Urve b. Zübeyr b. Avvâm (ö. 94/713), Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713), Ubeydullah b. Abdillâh (ö.98/713), Hârice b. Zeyd (ö.100/718), Süleyman b. Yesâr (ö.107/725), Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir (ö. 107/725), Ebû Bekir b. Abdurrahmân (ö.94/713)/Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf (ö.104/722)/Sâlim b. Abdullâh b. Ömer (ö.106/724)) öğrencisi olup tâbiîn tabakasındandır. Yahyâ 143/760 yılında kadılık görevinde bulunduğu sırada Hâşimîyye'de vefat ettiği şeklinde genel kanaat olsa da 144/146 da vefat ettiği bilgisi de aktarılmıştır. Kaynaklarda Abdulhamîd, Abdülazîz ve Abdurrahmân adında üç çocuğundan bahsedilmektedir.⁸

Yahyâ b. Saîd'in hicrî 70 Miladi 689 yılında doğduğundan hareketle Emevî halifesi Abdülmelik (ö. 86/705) döneminde dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. O, I. Velîd (ö. 96/715), Süleymân b. Abdülmelik (ö. 99/717), Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720), II. Yezîd (ö.105/724), Hişâm b. Abdülmelik (ö.125/743), II. Velîd (ö. 126/744), III. Yezîd (ö.126/744), İbrahim b. Velîd (ö.127/750), II. Mervan (ö.127/750) dönemlerinde yaşamış olup Abdülmelik'in oğlu Velîd döneminde Medine kadılığı görevinde bulunmuştur.⁹ Bu dönemde zaman zaman iç kargaşalar olsa da genel olarak Kuzey Afrika, Endülüs toprakları ile Gürcistan, Azerbaycan ve Mevêrâunnehir bölgesindeki fetihlerle yeni

⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîf el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2002), 16/155.

⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl Buḥârî, *et-Târîhu'l-Kebîr* (Haydarâbâd: Dâiratu'l-Ma'ârifî'l-'Osmâniyye, 1431), 8/385; Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. 'Abdirrahmân b. Yûsuf el-Kelbî Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehẓîbu'l-Kemâl fi 'Esmâi'r-Ricâl* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1400/1980), 31/353-356.

⁹ Hayati Yılmaz, "Yahyâ b. Saîd el-Ensârî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013).

topraklar kazanılmıştır. II. Velîd'e gelindiğinde ise artık Emevîlerin gücünün giderek zayıflayıp tarih sahnesinden çekilmeye başladığı görülmektedir.¹⁰

Yahyâ b. Saîd, Abbâsî devletini kuruluşuna şahitlik etmiş Abbâsîlerin ilk hükümdarı Ebû'l-Abbâs es-Seffâh (ö.136/754) ve ondan sonra gelen Ebû Ca'fer Mansûr (ö.156/775) döneminde yaşamıştır.

Yaşadığı dönemin en önemli şahsiyetlerinden olan Yahyâ b. Saîd çok sayıda hocadan istifade etmiştir. Mizzî, Yahyâ'nın yetmiş yedi hocadan rivâyette bulunduğunu belirtir. Bir kısmı sahâbî çoğu ise kendisinden yaşça büyük olan tâbiîn tabakasındandır. Hocaları arasında; Enes b. Mâlik, İshâk b. Abdullah, Ca'fer b. Abdillâh, Cafer b. Muhammed es-Sâdık, Hafs b. Ubeydillâh, Humeyd b. Nâfi', Hanzala b. Kays, Hârice b. Zeyd, Hâlid b. Ebî İmrân, Zekvân b. Ebî Sâlih, Rabîa b. Ebî Abdurrahmân, Zureyk b. Hayyân, Sâlim b. Abdillâh, Sâib b. Yezîd, Saîd b. İbrâhîm, Saîd b. Ebî Saîd, Saîd b. Müseyyeb, Ebû Hibbân Saîd b. Yesâr, Süleymân b. Yesâr, Süheyl b. Sâlih, Ubâde b. Temîm, Ubâde İbnu'l-Velîd, Abdullah b. Ebî Bekr, Abdullah b. Dinâr, Abdullah b. Ebî Seleme, Abdullah b. 'Âmir, Abdullah b. Muğîre, Abdulhamîd b. Abdillâh, Abdurrahmân b. Abdillâh, Abdurrahmân b. Kâsım, Abdurrahmân b. Hüzmûz, Abdurrahmân b. Va'lâ, Abdülmelik b. Ebî Bekr, Alî İbnu'l-Medînî, Ubeydullâh b. Zahr, Ubeydullâh b. Abdillâh, Ubeyd b. Hanîn, Adî b. Sâbit, Arrâk b. Simâk, İkrime Mevlâ İbn Abbâs, Alî b. Hüseyin b. Alî b. Ebî Tâlib, Ömer b. Sâbit, Ömer b. Abdulaziz, Ömer b. Kesîr, Ömer b. Nafi Mevla İbn Ömer, Amr b. Şuayb, Amr b. Yahyâ, Kâsım b. Muhammed, Muhammed b. İbrâhîm, Muhammed b. Ebî Umâme, Saîd b. Müseyyeb, Ebu'r-Ricâl Muhammed b. Abdurrahmân, Muhammed b. Abdurrahmân el-Ensârî, Muhammed b. Amr b. Alî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zühri (ö.124/742), Muhammed b. Münkedir, Muhammed b. Yahyâ b. Hibbân, Mesleme b. Ebî Meryem, Muâz b. Rufâa, Muâz b. Ukbe, Nafi' Mevlâ İbn Ömer, Nu'mân b. Ebî 'Ayyâs, Nu'mân b. Murra, Hişâm b. Urve, Vâkid b. Amr, Yezîd el-Eslemî, Ebû Umâme b. Sehl b. Hanîf, Ebû Bekr b. Muhammed, Ebû'z'Zubeyr el-Mekkî, Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf, Ebû Süleymân b. Cübeyr b. Mutim, Ebû Meryem el-Ensârî zikredilebilir.¹¹

Tâbiîn tabakasının öncü âlimi Yahyâ b. Saîd, döneminin en çok rağbet gören âlimleri arasında olup hadîs, fıkıh, tefsîr ve diğer ilimlerde şöhrete kavuşmuş pek çok önemli şahsiyeti yetiştirmiştir. Onun rahle-i tedristen geçen çok sayıda âlim vardır. Öğrencileri arasında; Hişâm b. Urve (ö. 146/763), Mâlik b. Enes, İbn Cüreyc (ö.150/767), Leys b. Sa'd (ö.175/791), Humeyd et-Tavîl (ö.143/760), Eyyûb es-Sahtiyânî (ö.131/749), Abdulazîz b. Abdullah b. Ebî Seleme el-Mâcişûn (ö.164/780), Ubeydullah b. Ömer, İsmâil b. 'Ayyâs, Ebân b. Yezîd, Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Süleymân b. Bilâl, İbn Şihâb ez-Zühri, Şube b. Haccâc¹², Şerîk, Sâlih b. Keysân, Abdusselâm b. Harb, Ömer b. Abdilazîz, İmâm Mâlik, Heysem b. 'Adî, Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö.198/813), İbn Cüreyc, Yahyâ b. Ebî Zâide (ö.182/798), Leys b. Sa'd, Abdullah b. Mübârek, Saîd b. Ebî Arûbe (ö. 156/773) gibi çok sayıda öğrencileri vardır. İmâm Mâlik, İmâm Ebû Yûsuf

¹⁰ İsmail Yiğit, "Emevîler", TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1995).

¹¹ Ebû'l-Haccâc Cemâleddin Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'ir-ricâl* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980), 31/351; Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Târihü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm* (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2003), 3/1009.

¹² Şu'be b. el-Haccâc hakkında müstakil bir çalışma yapılmıştır. Erdoğan Köycü, "Şu'be b. el-Haccâc'ın Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/8 (25 Aralık 2016), 3099-3124.

(ö.182/798), Abdullah b. Mübârek, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Leys b. Sa'd, Hammâd b. Seleme, İbn Cüreyc gibi öncü âlimler zikredilebilir.¹³

Yahyâ b. Saîd'in derin ilmî müktesebâtı yaşadığı dönemin yöneticilerinin dikkatini çekmiş, ondan istifade etmeye çalışmışlardır. Bu itibarla hem Emevîler döneminde hem de Abbâsîler döneminde ona kadılık görevi teklif edilmiş devlet yönetiminde bulunması istenmiştir. Ayrıca o, Ömer b. Abdilazîz döneminde zekât memuru olarak Tunus'a gönderilmiştir. Emevîler devletinde II. Velîd döneminde Medine kadılığı, Abbâsîler döneminde ise Ebû Ca'fer el-Mansûr zamanında Kûfe yakınlarındaki Hâşimîyye kadılığı görevlerinde bulunmuştur. Dünya malına itibar etmemiş zaman zaman maddî açıdan yoksulluk yaşayan Yahyâ b. Saîd üstlendiği görevlerde mala-mülke tamah etmemiştir. İcra ettiği görevlerin maddî durumunda değiştirmesine müsaade etmemesi tabakat eserlerine gıpta edilecek örnek şahsiyet olarak işlenmesini beraberinde getirmiştir.¹⁴ İmâm Mâlik, "Irak bölgesine gidip de (edindiği şan, şöhret, mal ve mülk sebebiyle) değişmeyen yalnızca Yahyâ b. Saîd vardır" diyerek Medine'den ayrılarak diğer bölgelere görevlendirilenlerin statüleri sebebiyle yaşadıkları değişime/dönüşüme işaret etmiştir. Yahyâ b. Saîd Hâşimîyye'de kadılık yaparken (genel kanaate göre) hicrî 143 yılında vefat etmiştir.¹⁵

2. Hadîs İlmindeki Yeri

İbn Sa'd onun hakkında "sikâ, hüccet", Ahmed b. Hanbel "esbetü'n-nâs" Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim "sikâ", Nesâî "sika sebt" diye ta'dîl ederken kaynaklarda onun "hafız, Medine kadısı¹⁶, şeyhü'l-İslâm, kâdî'l-kudât" olduğu belirtilmiştir.¹⁷ İbn Hacer, Yahyâ'nın rivâyetleri hıfz ettikten sonra tedlîs yaptığını belirterek Yahyâ'nın müdellis oluşunun diğer müdellislerden farklı olduğunu belirtir.¹⁸

Yahyâ'nın kaç hadîs ezberlediği/bildiği konusunda üç yüz, altı yüz, yedi yüz, üç bin şeklinde farklı rakamlar verilmiştir.¹⁹ Hadîs ilminin öncü âlimlerinden olan Yahyâ b. Saîd "Ameller niyetlere göredir"²⁰ hadîsini çok sayıda kişiye aktarmış böylece kendisinden önce fert olan bu rivâyet meşhûr derecesine ulaşmıştır.²¹

2.1. Rivâyetleri

Kütüb-i Sitte'de Yahyâ b. Saîd isnâdıyla gelen çok sayıda hadîs vardır. İsnâdında Yahyâ olmasına rağmen gerek Yahyâ'nın ilgili rivâyeti farklı hocalarından alması gerekse ilgili

¹³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/155.

¹⁴ Ebû Bekr Muhammed b Halef b Hayyân ed-Dabbî Vekîl', *Ahbârü'l-kudât*. (Beyrut : el-Mektebetü't-ticâriyetü'l-kübrâ, 1947), 3/241.

¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, 31/357.

¹⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 8/385.

¹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, 31/353-356.

¹⁸ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Dabî:Cam'iyetu Dâri'l-birr, 1431), 14/461.

¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (Medine : Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1987), 338.

²⁰ Hadîsin el-Kütüb-i Sitte'deki rivâyetleri için müstakil bir makale neşredilmiştir. Erdoğan Köycü, "Kütüb-i Sitte Bağlamında "Ameller Niyetlere Göredir" Hadisi ve Vurûd Sebebi Üzerine Bazı Mülâhazalar", *V. International Congress on Social and Education Sciences (INCSES-2019) Proceedings Book*, Adana, 2019, 366-377.

²¹ Ebû İshâ Muhammed b İshâ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Beyrut : er-Risâletü'l-'Alemîyye, 2009), Fedâilu'l-Cihâd; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, 31/357-360; Şemseddin Muhammed b Ahmed b Osman ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (Beyrut : Müessesetü'r-Risâle, 1985), 6/178.

hadîsin Yahyâ'dan sonraki râvîlerinin aynı olmaması (Kütüb-i Sitte musanniflerinin hoca farklılığı ayrıca hadîslerin mânâ ile rivâyeti) hadîslerin metinlerinde farklılıkları beraberinde getirmiştir. Bu sebeple çalışmamızda Yahyâ b. Saîd'in rivâyetlerini araştırırken hadîs metninin Kütüb-i Sitte'nin tamamında aynı lafızla aktarılması şart koşulmamış, benzer lafızlarla bazen ilgili hadîsin başı bazen ortası bazen de son kısımlarının yer almamasına bakılmadan isnâdında Yahyâ'nın olması ve konunun aynı olması yeterli görülmüştür. Rivâyetlerin aynı eser içinde tekrarlandığı, mükerrerlerde metin farklılıklarının bulunduğu görülmüştür. Ancak tekrar eden bu rivâyetler sayı tespitinde bir adet olarak kayıt altına alınmıştır. Buna göre Kütüb-i Sitte'de Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'nin senedinde bulunduğu rivâyet sayısı mükerrerler hariç 150'dir. Bunların 70'ini Buhârî, 37'sini Müslim ve İbn Mâce, 45'ini Ebû Dâvûd, 30'unu Tirmizî ve 75'ini ise Nesâî aktarmıştır. Yahyâ b. Saîd'in rivâyetlerini en çok Nesâî ile Buhârî, en az ise Tirmizî nakletmektedir. Rivâyetlerin 75'i sadece Sünen'lerde yer alırken, Nesâî'nin tek başına rivâyet ettiği hadîs 22, Buhârî'nin 21, Müslim ile Ebû Dâvûd'un 10, İbn Mâce ile Tirmizî'nin ise 7'dir.

Aşağıda Yahyâ b. Saîd isnadıyla gelen rivayetler verilmiş olup rivayetlerin Kütüb-i Sitte'ye dağılım gösterilmiştir.

S.No	Rivayetler	Kaynak				
1	Ameller Niyetlere göredir	x		x	x	x
2	Kim sevabını Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutarsa...	x		x		x
3	Dünyada nice giyinikler kıyamette çıplak olacaklardır	x				
4	Defi hâcette kible tarafına dönmeme	x	x	x		x
5	Arafat'tan dönerken Hz. Peygamber'in abdestini bozması	x				
6	Muğîre'nin, Hz. Peygamber'in abdest alması için su tutması, mest üzerine mesh...	x				x
7	Hz. Peygamber'in Hayber'de ikinci ve akşam namazlarının bir abdestle kılması, yiyecek olarak un yemesi ağzını çalkalayıp namaz kılması	x				x
8	Bedevînin mescîde bevl etmesi	x	x		x	x
9	Berîre'nin azad edilmesi	x				
10	Hz. Peygamber'in birkaç gece cemaâtle kıldırıldığı Terâvîh namazını cemaâtle kıldırmaı terk etmesi	x				
11	Sabah namazının erken vakitte kılınması	x		x	x	x
12	Hz. Aîşe'nin eğer Hz. Peygamber kadınların bu hâlini görse namazına katılmalarını yasaklardı demesi	x	x	x		
13	Cum'a namazına her zamanki/iş giyim kuşam ile gitme	x		x		
14	Hz. Peygamber'in hutbe okurken kütük üzerinde durması	x				
15	İstiskâ namazında kıyafetlerin ters/düz edilmesi	x		x		
16	İstiskâ namazı	x	x	x	x	x
17	Kabir azabı	x				x
18	Güneş tutulması	x				
19	Küsûf namazı	x				x
21	Sabah namazı ilk sünneti	x				x
22	Sehiv secdesi	x	x	x		x
23	Hz. Peygamber'in Mute şehitleri sebebiyle duyduğu üzüntü, kadınların feryatlarının durdurulmaması	x		x		x
24	Nisâb miktarları	x				x
25	Müzdelif'e de akşam ve yatsı namazlarını cem'i	x	x	x		x
26	Hz. Peygamber'in ailesi adına hediye kurbanı	x	x	x		x
27	Medine'nin fazileti/ Ensâr'ın fazileti	x				x
28	Oruçlu olduğu halde cimâ edenin durumu	x	x	x	x	
29	Hz. Aîşe'nin Ramazan oruçlarını Şaban ayında kaza etmesi	x	x	x	x	x
30	Hz. Peygamber'in itikâfı/ eşlerinin onun için çadır kurmaları	x	x	x	x	x
31	Hz. Peygamber'in Ebu Katâde'ye zırh hediye etmesi	x				
32	Muhayyerlik	x			x	x

33	Arâya satışı	x	x	x	x		x
34	Arazilerin kiraya verilmesi/ ekilmesi	x	x	x	x		x
35	Bahreyn arazilerinin taksimi	x					
36	Müflisin malını almada öncelik	x	x	x	x	x	x
37	Buluntu malın ilânı	x	x	x	x		
38	Abdullah b. Sehl'in Hayber'e hurma toplamaya gitmesi	x				x	
39	Borçlu ile alacaklı arasındaki tartışmaya Hz. Peygamber'in müdâhelesi	x					
40	Hz. Peygamber'in Ümmü Harâm'a duası	x	x	x	x		x
41	Allah için bir gün oruç tutanın Cehennem ateşinden uzaklaştırılması	x					x
42	Sad b. Ebî Vakkas'ın gece nöbeti	x				x	
43	Cihâdın fazileti	x					x
44	Kişinin savaşta öldürdüğünün eşyalarını almaya hak kazanması	x	x	x	x	x	
45	Sabah namazı için uyanma, abdest alma ve namaz kılmanın şeytanın tuzağını bozması	x					
46	Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın fazileti	x					
47	Hz. Peygamber'in Sa'd b. Vakkas için "Oku fırlat anam-babam sana feda olsun...." demesi	x	x			x	
48	Hz. Ebubekir'in köle ile konuşması	x					
49	Sa'd b. Zeyd'in hastalığı sebebiyle Cuma namazını kılamaması	x					
50	Cebrâil'in Bedir savaşına katılanların faziletlerini bildirmesi	x					
51	Rifâ b. Râf'in Bedir savaşına katılması	x					
52	Ebû Saïd Mâlik el-Hudrî'nin kurban etlerinin yenilmesi yasağı ile ilgili tutumu	x					x
53	Hz. Peygamber'in Safiyye ile evlenmesi	x					x
54	Hz. Ömer'e bazı yiyeceklerden sakınma ile ilgili soru	x					
55	Okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkanlar	x					
56	Hizâm'ın (dul) kızını (istemediği) biriyle evlendirmesi	x					
57	Hz. Ömer'in kızı Hafsâ'ya öğüdü	x					
59	Hz. Peygamber'in "Eğer delil olmaksızın recm edici olsaydım, bu kadını recm ederdim" demesi	x					x
60	Abdurrahmân bin Hakem'in Hz. Aişe ile görüşmesi	x			x		
61	Kurban etlerin üç günden fazla yenilmesinin yasaklanması	x					
62	Hz. Aişe'nin baş ağrısı	x					
63	Rüya Allah'tan hulm ise şeytandandır	x	x	x	x	x	
64	İhrâm öncesi kokular sürünme	x					x
65	Cebrâil'in komşu hakları tavsiyesi	x	x	x	x	x	
66	Duâda elleri kaldırma	x					
67	Hz. Peygamber'e biat etme	x	x	x			x
68	Hz. Ömer ile Evs b. Havlî'nin Hz. Peygamber'i nöbetleşe takipleri	x					
69	Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'i dinlenirken ziyareti	x					
70	Konuşmaya büyük olanın başlaması	x	x		x		x
71	Yatsı namazında Tîn suresinin okunması		x	x		x	x
72	Tek kıyafetle namaz		x		x		
73	Cum'a namazının kısa tutulması		x				
74	Cenâze için ayağa kalkma		x				
75	Hz. Peygamber'e âdil ol diyen kişi		x				
76	İhrâmlyken doğum yapma		x	x			x
77	Minâ'da telbiye getirme		x		x		x
78	Mescîdin fazileti		x				
79	Beş kez emzirmenin haramlık oluşturması		x				
80	İddet bekleme		x				
81	Mescitte yüksek sesle konuşma		x				
82	İhtikâr		x				
83	Kapların temizlenmesi ve veba		x				
84	Haşerelerin öldürülmesi		x				
85	Hz. Peygamber İnşikâk /Alâk suresinden sonra tilâvet secdesi yapması			x		x	x

86	Korku hâlinde /savaştta namaz	x	x	x	x	x	x
87	Hz. Peygamber'in Mescid dışında namaz kıldırması			x			
88	Kocasin ölen kadının iddeti	x	x	x		x	x
89	Üç günden fazla yas tutma			x			x
90	Yalın ayak yürümeyi nezr etme			x	x	x	x
91	Başkasına zarar verene Allah da zarar verir			x	x	x	
92	Zâni, kâtil ve mürted'in öldürülmesi			x	x	x	x
93	El kesme			x	x	x	x
94	Kâtile miras yoktur			x			
95	Nesebi inkâr küfürdür			x			
96	Yeni doğan çocuğun verâset durumu			x			
97	Ganimet mallarını izinsiz alanın cenâze namazı			x	x		x
98	İhrâmlının et taksimi			x			x
99	Bayram namazından önce kesilen kurban			x			x
100	Ok ile avlanma			x			
101	Kıyâmet alâmetleri	x		x			
102	Allah'ın rahmeti bahanesiyle günah işleme			x			
103	Tahiyyâtta sağ ayağı dikmek				x		x
104	Cuma günü için kıyafet				x		
105	Hz. Peygamber'in namazlarında Kâf suresini okuması				x		x
106	Hz. Peygamber'in hücresinde namaz kıldığını görenlerin ona cemaat olması				x		
107	Namazda kiraâtın kısa tutma				x		x
108	Vitrin farz olmayışı				x		x
109	Habîbe binti Sehl'in boşanması				x		x
110	Hz. Ömer'in Fâtıma binti Kays ile ilgili sözleri				x		
111	Kafire karşı mümine kısas uygulanmaz				x		
112	Hz. Ömer'in Semğ ve Hayber'deki yerleri vakfetmesi				x		
113	Hz. Peygamber'in Hayber'i taksimi				x		
114	Hz. Peygamber'in cenazeyi görünce ayağa kalkması				x		x
115	Câiha yoktur				x		
116	Dilin fitnessi kılıç gibidir				x		
117	Hezzâl'in Maiz'i itirafa teşviki				x		
118	Müslümanların emân vermesi				x		
119	Hayızlının namazı terki						x
120	Deve idrarının içilmesi						x
121	Hz. Peygamber'in Ümmü Süleym'in davetine icabeti						x
122	Hz. Peygamber'in binit üzerinde namazı						x
123	Hz. Peygamber'i geceleyin ibadeti				x		x
124	Sâhûr yapın sâhûrda bereket vardır						x
125	Şabân ayının son günlerinde orucun terki						x
126	Hz. Peygamber'in Şabân ayının az bir kısmında oruç tutması						x
127	İhrâm giysisi						x
128	İhrâm yasaklarının başlama vakti						x
129	İhrâmlının zararlı hayvanları öldürebilmesi						x
130	Şehitlerin kul hakkı hariç günahlarını af olunacağı						x
131	Sehle'nin büyük yaştaki Sâlim'i emzirmesi						x
132	Mut'a nikâhını/evcil eşek etinin yasaklaması				x		x
133	Abdurrahman b. Avf'ın düşün yemeği						x
134	Hz. Peygamber'in şeytanının Müslüman olması						x
135	Taksim edilmemiş ganimetin satışını, hamile cariye ile cimâ, yırtıcı hayvanları etlerinin yenilmesi yasağı						x
136	Parmak için diyet miktarı						x
137	Hz. Peygamber'in kapıdaki bedevî ile diyalogu						x
138	El kesme cezasının çeyrek dinardan fazla değeri olan eşya sebebiyle uygulayabileceği						x
139	Ebu Katâde'ye saçlarının bakımı tavsiyesi						x
140	Hâkimi hata etse bile ecir alması				x		x
141	Felçli zâniye cezanın tahfif edilmesi						x
142	Hz. Ömer'in nebîze su ilavesi						x
143	Şîrânın kaynatılmasının cevâzı						x

144	Hız. Peygamber'in itikâfa sabah namazı ile başlaması	x
145	Defin işleminde ayakta bekleme	x
146	Cömert Allah'a yakın cennete yakın, cimri Allah'tan uzak cennetten uzak	x
147	Belâları gerektiren on beş davranış	x
148	İstanbul fethinin kıyamete yakın zamanda oluşu	x
149	"Geceleri yataklarından kalkarak korku ve ümitle Rablerine yalvarırlar" ayetinin yatsı namazı hakkında nazil olduğu	x
150	Hız. Peygamber'in Hız. Ali için " Sen benim için Harun gibisin...."demesi	x
Genel Toplam		70 37 37 45 30 75

2.1.1. Rivâyetlerin Kütüb-i Sitt'e'deki Dağılımı

el-Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahîh'i*

Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'den nakledilen Buhârî rivâyetlerine bakıldığında bunları ibadetler, muamelât ve diğerleri şeklinde üç kategoride değerlendirmek mümkündür. Buhârî aynı hadîsi açtığı farklı başlıklarda hem başlık oluştururken hem de başlığın altında verdiği rivâyetler arasında tekrarlamaktadır. Tekrar eden rivâyetler göz önüne alındığında Yahyâ b. Saîd el-Ensârî kanalıyla Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahîh'i*nde mükerrerleri ile birlikte 121 rivâyetin bulunduğu görülür. Vudû', mevâkit, ezân, cum'a, sehiv, teheccüt, istiskâ, kusûf, cenâiz, zekât, hac, savm, i'tikâf gibi ibadetlere dair bâblarda aktarılan rivâyetler toplam rivâyetlerin yaklaşık 1/3'ünü oluşturmaktadır. Buyû', ıtk, şurût, cizye, nikâh, talâk, hiyel gibi muamelât konuları hakkındaki rivâyetlerin sayısı ibadetler hakkındaki rivâyetler kadar olup tüm rivâyetlerin 1/3'üne tekâbül eder. Geriye kalan rivâyetler ise çoğu megâzî ve fedâil ile ilgili olup tıb, libâs, edeb, ilim, iman gibi konular başlığı ile Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahîh'i*nde yer almışlardır.

Sahîh'i Müslim

İmâm Müslim ise *Sahîh'i*nde Yahyâ b. Saîd isnâdıyla gelen tespitlerimize göre tekrarları ile birlikte 77 rivâyet vardır. Bunların % 60'ı Buhârî'de aktarılan rivâyetlerin aynısıdır. Müslim'deki Yahyâ b. Saîd'e ait bütün rivâyetlere bakıldığında ise % 39'u ibadetler % 26'sı muamelât diğer konular ise % 35 oranındadır.

Her iki eserde tekrarlanan rivâyetlerin % 43'ü ibadetler %14'i muamelât geri kalanı ise diğer konular ile ilgilidir. Böylece Müslim muamelât konularına dâir Yahyâ b. Saîd'in rivâyetlerine Buhârî'den daha çok vermiştir.

Sünen-i İbn Mâce

Yahyâ b. Saîd'in İbn Mâce'de tespitlerimize göre mükerrerle birlikte 57 rivâyeti vardır. % 50'si Buhârî ve Müslim'in rivâyetlerinin tekrarı 4'ü Müslim, 1'i Buhârî ile ortak olup % 38'i Sahîhân'da yer almayan rivâyetlerden oluşmaktadır. Sahîhân'da yer almayan rivâyetler genel olarak ibadet ve muamelât konuları hakkında olup bir kısmı ise fiten ile ilgili rivâyetlerdir. Sadece İbn Mâce'nin aktardığı Yahyâ b. Saîd'in rivâyetlerin % 57'si Kütüb-i Sitt'e'nin diğer eserlerinde de nakledilmemiş bir kısmı sıhhat bakımından problemli rivâyetlerdir.

Sünen-i Ebû Dâvud

Ebû Dâvud, Yahyâ b. Saîd isnâdıyla 45 rivâyet aktarmış olup tekrarları ile birlikte bu sayı 53'tür. % 36'sı Sahîhân rivâyetlerinin tekrarı % 14'ünü sadece Buhârî, % 1'ini Müslim nakletmiştir. Geriye kalan rivâyetlerin yarısı Kütüb-i Sitt'e'nin diğer çalışmalarında

aktarılmıştır. Sadece Ebû Dâvûd'un naklettiği rivâyetlerin geneli ibadetler ve muâmelâta dâirdir.

Sünen-i Tirmizî

Yahyâ b. Saîd'in, Tirmizî'nin *Sünen'*inde tekrarları ile birlikte 36 rivâyeti tespit edilmiştir. % 27'si muttefekun aleyh rivâyetlerdir. Sahîhân eserlerinin herhangi birinden geçmeyen rivâyetlerin oranı % 50'dir. Bunların yarısı sadece Tirmizî'nin *Sünen'*inde aktarılmış olan Yahyâ b. Saîd'in rivâyetlerinin büyük kısmı ahkâm konularını içermektedir.

Sünen-i Nesâî

Tespit edebildiğimi kadarıyla Nesâî, Yahyâ b. Saîd'ten 75 rivâyet aktarmış tekrarları ile birlikte sayı 138'dir. Rivâyetlerin %20'i muttefekun aleyh olup yarısına yakın kısmı Buhârî ve Müslim dışındaki Kütüb-i Sitte musannifleri tarafından nakledilmiştir. Bunların % 30'unu Nesâî'nin tek başına rivâyet ettiği hadisler oluşturmaktadır.

Rivâyetlerin Kütüb-i Sitte'ye dağılımı ile ilgili olarak şunlar söylenebilir.

Eserinde Yahyâ b. Saîd'in rivâyetlerine en çok yer veren musanniflerin başında en-Nesâî ve el-Buhârî; daha sonra Ebû Dâvud, Müslim, İbn Mâce ve Tirmizî gelir.

Yahyâ b. Saîd'in Kütüb-i Sitte'deki rivâyetlerin %17'si muttefekun aleyh % 43'ü el-Buhârî veya Müslim tarafından rivâyet edilen hadislerden oluşmaktadır. Sünenlerde aktarılan % 40'lık kısmın % 10'u sünen sahiplerinin en az ikisinin ortak rivâyetidir.

2.1.2. Rivâyetlerin Tahammül ve Edâsı

Yahyâ b. Saîd hadislerin naklinde daha çok “an” lafzını kullanmıştır. Çalışmamız kapsamındaki rivâyetlerin 1/3'ünü muteber hadis lafızları 2/3'ünü ise “an” lafzı ile nakleder. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Yahyâ b. Saîd, her hangi bir hocasından bir hadisi “an” lafzı ile aktırırken başka bir hadisi aynı hocadan muteber bir lafızla aktarmaktadır. Bunu hocaları Enes b. Mâlik (93), Abdurrahmân b. Kâsım (ö.126) ve 'Amratu binti Abdurrahmân (ö.103-106) rivâyetlerinde sıkça yapmaktadır. Bu durum “Yahyâ hadisleri hıfz ettikten sonra tedlis ederdi”²² şeklindeki değerlendirmeyi hatırlatmaktadır. Bununla birlikte “ahberenî, ahberetnî, semî'tu, enbeenâ, enne ahberehû, enne haddesehu, seeltu, ennehu seele, ennehu semî'a”²³ şeklinde semâyı ifade eden lafızlarla da hadisleri tahammül etmiştir. O kitâbetle de hadis almıştır.²⁴

Yahyâ'nın rivâyetlerini aktaran öğrencileri “an” lafzının yanı sıra “haddesenî, haddesenâ, ahberenî, ahberenâ, enne haddesehu, enbeenâ semitu”²⁵ sîgaları kullanmaktadır. Bu durum Yahyâ b. Saîd'in hadisleri öğrencilerine tek tek aktardığının yanı sıra sema meclislerinde hadis naklettiğini göstermektedir. Kütüb-i Sitte'de

²² Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askânî İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib* (Hind: Dâiretü'l-Maârif, 1326), 11/224.

²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühre b. Nasr (b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001), Bedu'l-Vahiy 1; Fedâilu'l-Medîne 2; Cuma 16; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut : Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, 1374-75/1955-56), Cenâiz 30; Hac 488; Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Alî b. Şuayb Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), Menâsiku'l-Hac 65.

²⁴ Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdurrahmân b. Hallâd el-Fârisî er-Râmehurmuzî, *el-Muhaddisu'l-Fâsil beyne'r-Râvî ve'l-Vâ'î* (Beyrut : Dârü'z-Zehâir, 2016), 443.

²⁵ Buhârî, *Buhârî*, Vudû 15; Müslim, *Müslim*, Talâk 31; Zekât 147; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Hayız 3.

rastlamamış olsak da Yahyâ'nın hadisleri kitabette de aldığı bilinmektedir. Zira İmâm Mâlik, Yahyâ'nın talebi üzerine İbn Şihâb ez Zührî'nin rivâyetlerinden 100 hadisi ²⁶yazıp ona verdiğini aktarmıştır. Mütakaddimûn dönemi muhaddisi er-Râmehurmuzî bu durumu icâzet ve münâvele kısmında zikretmiştir. ²⁷

2.1.3. Sıhhat Durumu

Yahyâ b. Saîd isnâdıyla gelen bütün rivâyetlerin tahrirlerini yaparak her biriyle ilgili sıhhat değerlendirmelerinde bulunmak çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır. Bu itibarla çalışmamızda, isnâdlarında problem görülen rivâyetlerin birkaçına işaret ederek Yahyâ b. Saîd'in hocaları temelinde onun hoca/rivâyet tercihlerine ulaşmak istiyoruz.

Evvela Yahyâ'nın irsâllerine örnek sadedinde iki rivâyeti ele alınacak akabinde Yahyâ'nın rivâyetlerini aldığı mecrûh râviler başlığı ile tenkit edilmiş râvilerden aldığı iki rivâyet ele alınacaktır. Daha sonra Yahyâ b. Saîd'in öğrencileri kaynaklı problem taşıdığı düşünülen örnek bir rivâyet incelenerek değerlendirme yapılacaktır.

2.1.3.1. Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'nin İrsâlleri ve Mecrûh Hocalarından Gelen Rivâyetler

İrsâl

a-“Cuma günü için iş/günlük elbise dışında bulabilene/bulabilseniz iki elbise edinmenizde sakınca yoktur.” *ما على أحدكم إن وجدتم أن يتخذ ثوبين ليوم الجمعة سوى ثوبي مهنته*

Sened şu şekildedir.

Ebû Davûd: Ahmed b. Sâlih → İbn Vehb → Amr → Yahyâ b. Saîd el-Ensârî → Muhammed b. Yahyâ b. Habbân

Rivâyet incelendiğinde iki problem görülür.

İlki hadîs metninin lafzındaki “biriniz bulsa veya bulsanız” şeklindeki tereddüt diğeri ise rivâyeti Hz. Peygamber'e ulaştıran râvî Muhammed b. Yahyâ'nın sahâbî olmayışıdır.

Rivâyeti Hz. Peygamber'den aktaran Muhammed b. Yahyâ b. Habbân b. Munkiz b. Mâlik el-Ensârî, hicrî 47'de doğmuş 121'de vefat etmiştir. Sikâ bir râvî olan Muhammed b. Yahyâ fikhî yönü ile de meşhûrdur. Vâkıdî, onun fıkıh ile ilgili ders halkasının olduğundan bahseder. Abdullah b. Ömer, Râfi' b. Hadîc, Enes b. Mâlik ve daha pek çok sahâbîden hadîs nakletmiş tâbiîn tabakasındandır.

Görüldüğü üzere Yahyâ b. Saîd bu rivâyeti kendisi gibi tâbiîn olan Muhammed b. Yahyâ'nın Hz. Peygamber'den aktardığını belirterek mürsel olarak nakletmektedir. Her ne kadar bu hadîs Yahyâ b. Saîd'in senedinde bulunmadığı farklı tarîklerle sahîh olarak aktarılmış olsa da rivâyetin Yahyâ b. Saîd tarîki Yayhâ'nın irsâli sebebiyle zayıftır.

b-Bayram namazından önce kesilen kurbanların kabul edilmeyip namazdan sonra yenisinin kesilmesi

²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 338.

²⁷ er-Râmehurmuzî, *el-Muhaddisu'l-Fâsil beyne'r-Râvî ve'l-Vâ'i*, 438.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ بْنِ تَمِيمٍ، عَنْ عُومِرِ بْنِ «أَعْدُ أَصْحَابِكَ»²⁸ أَشْقَرُ، أَنَّهُ دَبِحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ، فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «أَعْدُ أَصْحَابِكَ»

Bu rivâyetin Yahyâ b. Saîd isnâdıyla gelen tarîki İbn Mâce'de yer almaktadır. Sened şu şekildedir.

İbn Mâce: Ebu Bekir İbn Şeybe → Ebu Halid Ahmer → Yayhâ b. Saîd → Abbâd b. Temîm → Uveymir b. Eşkâr

Tirmizî, hocası Buhârî'ye 'Uveymir'i sormuş Buhârî, 'Uveymir'in Hz. Peygamber'den hiçbir rivâyetinin bulunmadığını ne zaman yaşadığını bilmediği belirtmiştir.²⁹ Konuyu değerlendiren İbn Mâce şârihleri Uveymir'in İbn Mâce'de bundan başka rivâyetinin olmadığı diğer Kütüb-i Sitte musanniflerinin ondan rivâyet aktarmadıklarını belirtmektedirler.³⁰ Benzer şekilde Yahyâ'nın Hz. Peygamber'in itikâfa sabah namazını kılıp başlaması³¹ rivâyetinde de irsâl vardır.

Mecrûh hocaları

Yahyâ b. Saîd'in aktardığı hadislerin isnâdında tenkit edilmiş hocalar vardır. Bunların arasında meçhûl olarak tenkit edilmiş Ebû Amre ile münkerû'l-hadis/muzdaribû'l-hadis şeklinde cerh edilmiş Abdurrahmân el-Beylemânî zikredilebilir.

Ebu Amre isnâdıyla nakledilen rivâyet şudur:

Hiz. Peygamber'in Hayber'in fethinde ganimet malları taksim edilmeden evvel ganimet mallarından izinsiz olarak eşya alıp ölen kişinin cenaze namazını kılmayıp sahâbiye "arkadaşınızın namazını kılın" dediği ile ilgili " حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، أَنَّ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ، وَبِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ " dediği ile ilgili " حَدَّثَنَا هُمْ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنْ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ، أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُوْفِيَ يَوْمَ خَيْبَرَ، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». فَتَغَيَّرَتْ وَجْهُ النَّاسِ لِذَلِكَ، فَقَالَ: «إِنَّ صَاحِبَكُمْ غُلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ». فَقَشَّشْنَا مَتَاعَهُ فَوَجَدْنَا خَزْرًا مِنْ خَزَرٍ رِوَايَتِ بْنِ سَعِيدٍ " rivâyetin senedinde yer alan râvî "Ebû Amre" meçhûl'l-hâl diye tenkit edilmiştir. Hâkim *Müstedrek*'inde onu zikretmiş siddik ile ma'rûf olduğunu belirtmiştir.³² Ebû Amre ile ilgili bilgileri değerlendiren el-Elbânî rivâyete zayıf hükmünü verirken³⁴ Şuayb el-Arnâvût ise "isnâduhu muhtemelun li't-tahsîn" ifadesiyle sened açısından hasen olabilir kanaatini belirtmiştir.³⁵

Abdurrahmân el-Beylemânî'den (ö. 85) aktarılan rivâyet

"İleride sağır, dilsiz, kör fitneler olacak. Fitnelere yaklaşanı fitneler kendilerine çeker. Dilin fitnesi kılıç gibidir./ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَحْيَى

²⁸ Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (Dimâşk : Dâru'r-Risâleti'l-Alemiyye, 2010), Edâhi 12.

²⁹ Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *İlelû't-Tirmizî el-Kebîr* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1409), 248.

³⁰ Muhammed Emin el-Herevî, *Şerhu Süneni İbn Mâce* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2018), 18/393.

³¹ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, Savm 71.

³² İbn Mâce, *es-Sünen*, Cihâd 34; Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Dâvûd Süleymân b. Eş'as *es-Sünen* (Cidde : Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1998), Cihâd 141; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Cenâiz 66.

³³ Ebû Abdillâh İbnü'l-Beyyî Muhammed Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahâhayn* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 2/138.

³⁴ Muhammed Nâsirüddin Elbânî, *İroa'ü'l-galîl fi tahrîci ehâdisi Menâri's-sebil*. (Beyrut : el-Mektebü'l-İslâmî, 1985), 3/174.

³⁵ *Sünen*, Cihâd 141 Tahkik notu.

بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ خَالِدُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْبَيْلَمَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمَزٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «سَتَكُونُ فِتْنَةٌ صَمَاءٌ، بَخْمَاءٌ، عَمِيَاءٌ، مَنْ أَشْرَفَ لَهَا اسْتَشْرَفَتْ لَهُ، وَأَشْرَفَ الْبَلْسَانَ فِيهَا كَوْفُوعُ السَّيْفِ»³⁶.

Hadîsin senedinde yer alan Yahyâ b. Saîd'in hocası Hâlid'in hocası "Abdurrahmân el-Beylemânî" mecrûh bir râvîdir. Buhârî, Humeydî, Ebû Hâtim, Nesâî onu munkeru'l-hadîs³⁷ zayıf, muzdaribu'l-hadîs diye tenkit etmişlerdir.³⁸

2.1.3.2-Yahyâ b. Saîd el-Ensârî 'nin Öğrencileri Kaynaklı Problemler

Yahyâ b. Saîd isnâdıyla çok sayıda hadîs nakledilmiştir. Bu rivâyetlerin bir kısmında sıhhat açısından bazı problemler vardır. Yukarıda işaret edildiği üzere bazılarında Yahyâ b. Saîd'in rivâyeti aldığı hocalar kaynaklı problemler varken bazılarında ise Yahyâ b. Saîd kaynaklı olmayıp rivâyetin senedinde yer alan öğrencileri sebebiyledir. Buna örnek olmak üzere İbn Mâce'nin Yahyâ b. Saîd isnâdıyla naklettiği aşağıdaki rivâyeti ele alalım istiyoruz.

İbn Mâce'nin aktardığına göre; "Talhâ b. Ubeydullah Hz. Peygamberin, kendisine yabânî bir eşek vererek ihrâmlı arkadaşlarına taksim etmesini emretti./ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، سَفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ جِمَارَ وَحْشٍ، وَأَمَرَهُ أَنْ يَفْرُقَهُ فِي الرَّفَاقِ، وَهُمْ مُحْرِمُونَ"

Rivâyetin İbn Mâce tariki şöyledir.

İbn Mâce³⁹: Hişâm b. Ammâr→ Süfyân b. Uyeyne→ Yahyâ b. Saîd→ Muhammed b. İbrahim→İsâ b. Talhâ→Talhâ b. Ubeydillah→Hz. Peygamber

Burada Süfyân b. Uyeyne; İsâ b. Talhâ'nın Talhâ b. Ubeydillah'tan aktardığı belirtmektedir. Aynı rivâyet Nesâî ve Muvattâ'da ise şu şekilde nakledilmiştir.

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، وَالْحَارِثُ بْنُ مَسْكِينٍ، قِرَاءَةً عَلَيْهِ وَأَنَا أَسْمَعُ وَاللَّفْظُ لَهُ عَنْ ابْنِ الْقَاسِمِ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ عُمَيْرِ بْنِ سَلَمَةَ الصَّمِرِيِّ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " خَرَجَ يُرِيدُ مَكَّةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ حَتَّى إِذَا كَانُوا بِالرُّوْحَاءِ إِذَا جِمَارَ وَحْشٍ عَقِيرٍ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «وَدَعُوهُ فَإِنَّهُ يُوْشِكُ أَنْ يَأْتِيَ صَاحِبَهُ» فَجَاءَ النَّبِيُّ وَهُوَ صَاحِبُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَأْنَكُمْ بِهِذَا الْحِمَارِ، «فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَا بَكْرٍ فَقَسَمَهُ بَيْنَ الرَّفَاقِ، ثُمَّ مَضَى حَتَّى إِذَا كَانَ بِالْأَثَايَةِ، بَيْنَ الرُّوَيْثَةِ وَالْعَرَجِ، إِذَا ظَبْيٌ حَاقَفَتْ فِي ظِلِّهِ وَفِيهِ سَهْمٌ، فَرَعَمَ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَمَرَ رَجُلًا يَقِفَ عِنْدَهُ لَا يُرِيْبُهُ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ، حَتَّى يُجَاوِزَهُ»⁴⁰

Nesâî: Muhammed b. Seleme/Hâris b. Miskîn→İbn Kâsım→ Mâlik→Yahyâ b. Saîd→ Muhammed b. İbrâhîm b. Hâris→ İsâ b. Talhâ→ Umeyr b. Sâlim→el-Behzî→ Rasûlullâh

³⁶ Sünen, Fiten 13.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî Buhârî, *et-Târihü'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2008), 1/163.

³⁸ Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb* (Hind: Dâiretü'l-Maârif, 1326), 9/293.

³⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Menâsik 93.

⁴⁰ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Menâsik 78.

İmâm Mâlik⁴¹: Yahyâ b. Saîd+ Muhammed b. İbrâhîm b. Hâris→ İsâ b. Talhâ→ Umeyr b. Sâlim→el-Behzî→ Rasûlullâh

Hadîsi İsa b. Talhâ, Talhâ b. Ubeydillah'tan değil Umeyr b. Sâlim'den o da el-Behzî'den aktarmakta olup Hz. Peygamber'in yaban eşeğini taksim etmesini istediği sahâbî Ebû Bekir'dir. Rivâyetin İbn Mâce tarîki Süfyân b. Uyeyne'nin vehmi sebebiyle zayıftır. Konuyu değerlendiren Dârekutnî, Süfyân b. Uyeyne'nin rivâyette vehm ettiğini belirtmektedir.⁴²

Bahsi geçen rivâyetlerin yanı sıra Yahyâ b. Saîd kanalıyla gelen bazı hadisler garîb hadis olarak tenkit edilmiştir. Onların ikisine işaret etmek istiyoruz.

a) Yahyâ b. Saîd senediyle gelen Secde suresi 16. âyetinin “Rablerine ibadet etmek için korkarak, ümit ederek yataklarından kalkar, verdiğimiz rızıklardan Allah için harcarlar/ يَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ” yatsı namazı hakkında nazil olduğuna dâir “/ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَوْسِيُّ، / عَنْ سَلِيمَانَ بْنِ بِلَالٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: «أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ نَزَلَتْ فِي هَذَا الْوَجْهِ» انتظار هذه الصلاة التي تدعى العتمة»: «هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ» rivâyetini aktaran Tirmizî, hadîsin sadece bu vecihle geldiğini belirterek hasen-sahîh-garîb olarak değerlendirmiştir.⁴³

b) Konstantiniye'nin fethinin kıyametin kopma vaktin (e yakın) de olacağına dâir “ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيلَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: «فَتَحَّ الْقُسْطُطَيْنِيَّةُ مَعَهُ قِيَامُ السَّاعَةِ» قَالَ مُحَمَّدٌ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ،⁴⁴

Tirmizî, Konstantiniye ile ilgili bu mevkûf rivayeti aktardıktan sonra hocası Muhmûd b. Gaylân'ın (ö.239-249) rivayeti garîb hadis olarak değerlendirdiğini, fethin Deccâl'ın ortaya çıkması ile eş zamanlı gerçekleşeceğini ifade ettiğini belirtmiştir. İstanbul'un fethedileceği, feth eden komutan ve ordunun övüldüğü ile ilgili hadis kaynaklarında sahih hadisler mevcuttur. Bu rivayeti onlardan bağımsız olarak da değerlendirmek mümkündür. Zira mevkûf ve mu'an'an bu rivayete dayanan bazı Arap milliyetçileri, Müslüman Türkler tarafından gerçekleşen fethi görmezden gelip sanki yapılmamış gibi davranmak hatta biraz daha ileri giderek İstanbul'un fethi, Türkler tarafından yapılan değildir, Araplar tarafından yapılmalı, Türklerin elinden alınarak fethedilmelidir şeklinde son derece yanlış fikirler yaymaktadırlar.⁴⁵

Kütüb-i Sitte' de 150 rivâyeti tespit edilen Yahyâ b. Saîd genel olarak sahîh rivâyetler aktarmıştır. Bununla birlikte yer yer irsâllerde bulunmuş, azda olsa mecrûh râvîlerden hadîs nakletmiş olup rivâyetlerinden garîp olarak değerlendirilenler vardır. Dimyâtî (ö.705/1306) ile Berdîcî'ye (ö.301/914) göre Yahyâ b. Saîd'in Enes b. Mâlik'ten aktardıklarının bir kısmı sahih, bir kısmı muzdarib diğerleri ise farklı değerlendirmelerin yapılabileceği şekildedir. Yahyâ'nın, Saîd İbnu'l-Müseyyeb'ten (ö.94/713) ve Ebû

⁴¹ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmâm Mâlik, *el-Muvattâ'*, nşr. Abdulvehhâb Abdullatîf (Kahire: y.y., 1382/1962), 3/510.

⁴² Ebû'l-Hasen 'Alî b. 'Omer el-Bağdâdî Dârekutnî, *el-'İlelu'l-Vâride fi'l-'Ehâdisi'n-Nebeviyye* (Riyad: Dâru Taybe, 1405/1985), 4/209.

⁴³ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, Tefsîru'l-Kur'ân 33.

⁴⁴ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, Fiten 50.

⁴⁵ Benzer değerlendirmeler için bkz., Mehmet Ali Kulat, “İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadisin Değerlendirilmesi”, *Diyanet İlmî Dergi* XXXVII/2 (2001), 5-24.

Hureyre'den (İbn Ebî Evs isnadıyla gelenler hariç) naklettikleri mürseldir. İbnu'l-Medîni'den (ö.234/848-49) de Yahyâ b. Saîd'in İbnu'l-Müseyyeb isnadıyla Ebû Hureyre'den aktardıklarının sahih olmadığı şeklinde bir tenkit nakledilmiştir.⁴⁶

Bu değerlendirmeler temelinde yaptığımız incelemeye göre; Enes b. Mâlik'ten aktarılan rivayetlerden sadece dört tanesi mu'an'andır. Bunlar; Konstantiniyye'nin kıyametle eş zamanlı olarak fethedileceğini bildiren rivayet⁴⁷, Medine'de gelip hastalanan Benû 'Ureyne mensuplarına deve sütü ve idrarını içmeleri tavsiye eden rivayet⁴⁸, Secde suresindeki "Geceleri yataklarından kalkarak korku ve ümitle Rablerine yalvarırlar" ayetinin yatsı namazı hakkında nazil olduğu bildiren rivayet⁴⁹ ile Hz. Peygamber'in merkebe binmiş halde namaz kıldığını ifade eden⁵⁰ rivayetlerdir. İbnu'l-Müseyyeb kanalıyla Ebû Hureyre'den aktarılan mu'an'an rivayetlerin sayısı ise bir ile sınırlı olup onu da Buhârî tahric etmiştir.⁵¹ Yahyâ b. Saîd'i "sikâ sebt" şeklinde ta'dil eden⁵² İbn Hacer'e göre, Berdîcî ile İbnu'l-Medîni'nin tenkitlerinin mesnedi Yahyâ b. Saîd el-Kattân'ın (ö.198/813) "O rivayetleri hıfz ettikten sonra tedlis ederdi"⁵³ ifadesi olmalıdır. Bizim de tespitimiz bu yöndedir. Yukarıda işaret ettiğimiz üzere Yahyâ b. Saîd, hocası Enes b. Mâlik'ten, Abdurrahmân b. Kâsım'dan ve 'Amratu binti Abdurrahmân'dan rivayet ettiklerinde bu usûle sıkça başvurmuştur. Binâenaleyh Yahyâ b. Saîd; Süfyân es-Sevrî (ö.161/778), Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), Buhârî, el-İclî (ö. 261/875), Dârimî (ö.280/894), Nesâî(ö.303/915) ve daha pek çok kişi tarafından sikâ, sebt, hâfız olarak değerlendirilmiştir.⁵⁴

2.1.4. Rivâyetlerin Tematik Özellikleri

2.1.4.1. İbadetler

Yahyâ b. Saîd senediyle gelen ibadetlerle ilgili alakalı rivâyetlerin (60 rivâyet) büyük bir kısmı namaz, diğerleri ise oruç, hac ve zekât ile ilgilidir.

Namaz ile ilgili rivâyetler; abdest alınırken birinin (su tutarak) yardım etmesi, abdesti bozma, def-i hacette kibleye dön(me)me durumu, mesth üzerine mesh, bir abdestle birden çok namaz kılabilme, hayız halinde namazı bırakma, tek kıyâfetle namaz, namazda oturuş, binit üzerinde namaz, sabah namazının ilk sünneti, sabah namazında kıraatın kısa tutulması, hanımların sabah namazlarına iştirâkı, sehiv secdesi, namazda kıraat, Hz. Peygamber'in önceleri cemaatle kıldığı nafile namazı daha sonra münferiden

⁴⁶ Ebu Abdullah Alaüddin Moğultay b Kılıç b Abdullah el-Bekceri el-Hikri Moğultay b. Kılıç, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl* (Kâhire: Dâru'l-Fârûkî'l-Hadîse, 2001), 6/612-613.

⁴⁷ Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *Sünen* (Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975), Fiten 50.

⁴⁸ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Tahâret 191.

⁴⁹ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân 33.

⁵⁰ Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. 'Alî el-Horâsânî en-Nesâî, *es-Sünenul'l-kubrâ*, ed. Hasan 'Abdulmun'im eş-Şelebî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 10/Mesâcid 46.

⁵¹ Buhârî, *Buhârî*, Bedu'l-Halk 11.

⁵² Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb* (Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986), 591.

⁵³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1326, 11/221-224.

⁵⁴ Şemseddin Muhammed b Ahmed b Osman ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (Beyrut : Müessesetü'r-Risâle, 1985), 5/468-481; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b Ahmed b Osman Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 1/104; Ebû'l-Hasan Ahmed b. 'Abdullâh el-Kûfî el-İclî, *Târîhu's-sikât* (Medîne: Dâru'l-Bâz, 1405/1985), 472.

kılması, vitir namazı, Müzdelife’de akşam ve yatsı namazlarının birleştirilmesi, sabah namazının fazileti, hastanın cuma namazına kılmama ruhsatı, cuma namazına katılacakların giyecekleri giysi, istiskâ ve kûsûf namazları, korku/cephede namaz, cenâze/defin hakkındaki hadislerden oluşmaktadır.

Oruç konusunda Ramazan orucunun fazileti, oruçluken cimâ, orucun kaza vakti, Şaban ayının son günlerinde oruç tutma yasağı, sahûrun bereketi ile ilgili; Hac hususunda hacda kurban, ihrâm yasakları, telbiye, doğum yapanın hacı ile zekât mallarından nisâb (deve gümüş ve yiyecek) miktarına dair rivâyetler aktarılmaktadır.

Görüldüğü üzere Yahyâ b. Saîd’in ibadetler hakkında çok sayıda rivâyet aktarmış aktardığı rivâyetlerin bütün rivâyetlere oranı %40’tır.

2.1.4.2.Aile-Ceza-Borçlar Hukuku

Yahyâ b. Saîd’in naklettiği rivâyetlerin bir kısmı (41 rivâyet) ise “Aile/Ceza/Borçlar Hukuku” ile ilgilidir. O, bu konulara dair; nikâh, talâk, iddet süresi, muhalaâ, kazif, câriyelik, muta nikâhının yasaklanması, emzirmeden dolayı haramlık, Kısas, recm, mürtedin öldürülmesi, had cezasının hafifletilmesi, el kesme cezasının uygulanma şartları, diyet miktarları, muhayyerlik, araya satışı, kira, buluntu mal, nezir, miras, evcil eşeğin etinin haramlığı, nebiz, avlanma, cenin hakları, haşerelerini öldürülmesi, ihtikâr, kurban etlerinin üç gün içinde tüketilmesi yasağı ve yasağın kalkması, câiha, vakfe etme hakkında hadisler aktarmıştır.

Yahyâ’nın bu başlıkla ilgili olarak naklettiği rivâyetlerin bütün rivâyetlerine oran %28’dir.

2.1.4.3.Diğer

Cihâdın üstünlüğü, ganimetlerin taksimi, Bedir ehli/Medine-Ensâr/ dört halife/ Sa’d b. Ebî Vakkâs’ın fazileti ile bu başlıklara girmeyen diğer konular hakkında ise (49) rivâyet vardır.

Yahyâ b. Saîd el-Ensârî’nin rivâyetlerin konulara göre dağılımı; Aile-Ceza-Borçlar Hukuku 41; İbadetler 60; Cihâd/Ganimet 11; Fedâil 6; bahsi geçen başlıklara girmeyen diğer kategoride 32 hadis şeklindedir. Oransal olarak düşünüldüğünde Yahyâ b. Saîd’ten aktarılan rivâyetlerin 2/3’ü fikhî konular ile ilgilidir. Görüldüğü üzere Yahyâ b. Saîd isnâdıyla aktarılan rivâyetler oldukça çeşitlidir. Bununla birlikte genel itibariyle fikhî konular ağırlıktadır. Bunun muhtemel sebepleri arasında onun hadîşçi kişiliğinin yanı sıra fakihlik yönü kadılık görevinde bulunması ve Fukâhâ-i Seb’a’nın seçkin öğrencileri arasında yer alması zikredilebilir.

Sonuç

Tâbiîn döneminin en önemli âlimlerinden olan Yahyâ b. Saîd hadîs münekkittleri tarafından “sika, sebt, hüccet, esbetü’n-nâs, hafız” şeklinde ta’dîl edilmiştir. Emevîlerin son demleri ile Abbâsîler devletinin kuruluşu döneminde yaşamış, Emevî sultanı II. Velîd döneminde Medine kadılığı, Abbâsî halifesi Ebû Ca’fer el-Mansûr zamanında ise Kûfe yakınlarındaki Hâşimîyye kadılığı görevinde bulunmuştur. Mal-makam-mevkiye itibar etmemiş, İmâm Mâlik onunla ilgili olarak, “Irak bölgesine gidip de (edindiği şân, şöhrat, mal ve mülk sebebiyle) değişmeyen yalnızca Yahyâ b. Saîd vardır” demiştir. Enes b. Mâlik, Sâib b. Yezîd b. Saîd, Ebû Ümâme Esad b. Sehl gibi sahâbî ve genç tâbiînlerden

hadîs almış, Fukâhâ-i Seb'a'ya öğrencilik yapmış İmâm Mâlik, İmâm Ebû Yûsuf, Abdullah b. Mübârek, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Leys b. Sa'd, Hammâd b. Seleme, İbn Cüreyc gibi öncü âlimler yetiştirmiş olan Yahyâ b. Saîd yaşadığı dönemin en önemli muhaddislerindendir. “Ameller niyetlere göredir” hadîsini pek çok kişiye naklederek daha önce (Hadis Usûlü kriterlerine göre) fert olan bu hadîsi meşhûr derecesine ulaştırmıştır.

Kütüb-i Sitte esaslı olarak yaptığımız bu çalışmaya göre Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'nin Kütüb-i Sitte'deki rivâyetlerinin sayısı mükerrerler hariç 150'dir. Buhârî 70, Müslim 37, İbn Mâce 37, Ebû Dâvûd 45, Tirmizî 30, Nesâî 75 rivâyetini aktarmıştır. Yahyâ b. Saîd'in rivâyetlerini en çok Nesâî ile Buhârî, en az ise Tirmizî nakletmiştir. Rivâyetlerin %17'si müttefekun aleyh iken % 43'ünü el-Buhârî veya Müslim aktarmıştır. Onun isnâdıyla aktarılan rivâyetlerin geneli sahîh olmakla birlikte irsâl ve râvîlerin cerhi sebebiyle tenkit edilenler de vardır. İbn Hacer Yahyâ'nın mürsellerini makbûl olarak değerlendirmiştir.

Yahyâ b. Saîd'den aktarılan rivâyetlerin 2/3'ü fikhî konular ile ilgilidir. Bunun muhtemel sebepleri arasında fakîhlik yönü kadılık görevinde bulunması ve Fukahâ-i Seb'a' nın seçkin öğrencisi oluşu düşünülebilir. Gerek Kütüb-i Sitte gerekse diğer hadîs kaynaklarında rivâyet formuyla Yahyâ b. Saîd'e atf edilmemiş ancak, fıkıh eserlerinde ona izâfe edilen çok sayıda fikhî görüş vardır. “Tahiyyâta besmele ile başlanması”⁵⁵, “Selam verip namazı bitiren kişinin namazda sehiv ettiği anlaşıldığında (arada uzun zaman geçse dahi abdesti bozulmadıkça) namazına kaldığı yerden devam edeceği”⁵⁶, “Oruçlu iken zevk alacağı şekilde hanımına yaklaşan kişinin (meni-mezi akmasa bile) orucu kaza edeceği”⁵⁷, “Hac/umreye niyet eden kişinin mikât sınırlarını ihrâmsız geçmesinde ceza gerekmeyeceği”⁵⁸ onun görüşleri arasında zikredilebilir.

⁵⁵ el-Münzir en-Nisâbüri (ö. 318/930), Yahya b. Saîd'in de içinde bulunduğu Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/749) Hişâm ve İbn Ömer gibi zatların tahiyyatta “Bismillâhî et-Tehiyyâtu lillâhî...” ifadesi ile başlanması gerektiği kanaatinde olduklarını belirtir. Bknz., Ebû Bekr Muhammed b İbrâhim İbnü'l-Münzir Nisâbüri, *el-İşrâf ala mezâhibi'l-ulemâ* (Re'sû'l-hayme : Mektebetu Mekketü's-Sekafiyye, 2004), 2/428.

⁵⁶ Selam verip namazı bitiren kişinin namazda sehiv ettiği anlaşıldığında (arada uzun zaman geçse dahi abdesti bozulmadıkça) kişi namazına kaldığı yerden devam eder, namaz bitiminde sehiv secdesi yapar. Bknz. Nisâbüri, *el-İşrâf ala mezâhibi'l-ulemâ*, 2/50.

⁵⁷ Abdüsselam b Saîd Tenuhi Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* (Beyrut : Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 1/268.

⁵⁸ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *el-Muhallâ* (Kahire : Dâru'l-Fikr, 1984), 5/57.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	* Bu makale, Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "....." adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir. * Bu çalışma ... danışmanlığında ... tarihinde sunduğumuz/tamamladığımız ... başlıklı yüksek lisans/doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. <i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled "....", orally delivered at the Symposium.... * This article is extracted from my master thesis/doctorate dissertation entitled "...", supervised by ... (Master's Thesis/Ph.D. Dissertation, ... University, City/State, Year). <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî. *et-Târihü'l-kebîr*. 9 Cilt. Beyrut : Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi u's-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Buhârî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İsmâîl. *et-Târihu'l-Kebîr*. 8 Cilt. Haydarâbâd: Dâiratu'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1431.
- Cemâluddîn el-Mizzî, bû'l-Haccâc Yûsuf b. 'Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî. *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. 35 Cilt. Beyrut: Muesesetu'r-Risâle, 1400/1980.
- Dârekuṭnî, Ebû'l-Ḥasen 'Alî b. 'Omer el-Bağdâdî. *el-İlelu'l-Vâride fî'l-Eḥâdîsi'n-Nebeviyye*. 15 Cilt. Riyad: Dâru Ṭaybe, 1405/1985.
- Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Dâvûd Süleymân b. Eş'as es-. *Sünen*. Cidde : Dârü'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1998.
- Ebû Ḥatim, Ebû Muhammed 'Abdurrahman er-Râzî (327/938). *el-Cerh ve't-tadîl*. Hind: Dâiratu'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, 1. Basım, 1952.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddin. *İrvâ'u'l-galîl fî tahrîci ehâdîsi Menâri's-sebîl*. 9 Cilt. Beyrut : el-Mektebü'l-İslâmî, 1985.
<http://ktp.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=77413&wKitaplar=irva&wYazarlar=elbani>
- Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. 5 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *Târihu Bağdâd*. 16 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2002.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Takrîbü't-Tehzîb*. 1 Cilt. Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 12 Cilt. Hind: Dâiretü'l-Maârif, 1326.İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 15 Cilt. Dabî:Cam'iyetu Dâri'l-birr, 1431.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Muhallâ*. 12 Cilt. Kahire : Dâru'l-Fikr, 1984.
- İbn Mâce, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Ḳazvînî. *es-Sünen*. 5 Cilt. Dımâşk : Dârü'r-Risâleti'l-Alemiyye, 2010.
- İbn Mahled el-Attâr'. *Mâ revâhü'l-ekâbir an Mâlik b. Enes ve Yahyâ el-Ensârî ve İbn Cüreyc*. Beyrut: Müessesetu'r-Reyân, 1416.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. 8 Cilt. Medine : Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1987.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvaṭṭa'*. nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf. Kahire: y.y., 1382/1962.

İmân İzziddin. *Mervîyyâtü Yahyâ b. Saîd el-Ensârî el-Mu'alletu bi'l-İhtilâfî aleyhi fî kitâbi'l-İleli li'd-Dârekutnî*. Gazze: Câmi'atü'l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Kulat, Mehmet Ali. "İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadisin Değerlendirilmesi". *Diyanet İlmî Dergi* XXXVII/2 (2001), 5-24.

Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâleddin Yusuf b Abdurrahman b Yusuf. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.

Moğultay b. Kılıç, Ebu Abdullah Alaüddin Moğultay b Kılıç b Abdullah el-Bekceri el-Hikri. *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*. 12 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Fârûkû'l-Hadîse, 2001.

Moğultay b. Kılıç, Ebû 'Abdullâh. *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. 12 Cilt. Kahire: el-Fârûkû'l-Hadîse, 1422/2001.

Muhammed Emin el-Herevî. *Şerhu Sünen'i İbn Mâce*. 26 Cilt. Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2018.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut : Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1374-75/1955-56.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *es-Sünenü'l-kübrâ*. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Nesâî, Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. 'Alî el-Horâsânî en-. *es-Sunenul'l-kubrâ*. ed. Hasan 'Abdulmun'im eş-Şelebî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Nisâbü'rî, Ebû Bekr Muhammed b İbrâhim İbnü'l-Münzir. *el-İşrâf ala mezâhibi'l-ulemâ*. Re'sû'l-hayme : Mektebetu Mekketü's-Sekafiyye, 2004.

Râmehurmuzî, Ebû Muhammed el-Hasen b. 'Abdurrahmân b. Hallâd el-Fârisî er-. *el-Muhaddisu'l-Fâsil beyne'r-Râvî ve'l-Vâf*. Beyrut : Dârü'z-Zehâir, 2016.

Sahnûn, Abdüsselam b Saîd Tenuhi. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. 4 Cilt. Beyrut : Dârü'l-Kütübü'l-İlmîyye, 1994.

Selmâ b. Sâlim b. Recâ. *Fıkhu Yahyâ b. Saîd el-Ensârî*. Medine: Medine İslâm Üniversitesi, Doktora Tezi, 1410.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *İlelü't-Tirmizî el-Kebîr*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1409.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b İsa. *Sünenü't-Tirmizî*. Beyrut : er-Risâletü'l-'Alemîyye, 2009.

Vekî', Ebû Bekr Muhammed b Halef b Hayyan ed-Dabbi. *Ahbârü'l-kudat*. 3 Cilt. Beyrut : el-Mektebetü't-ticâriyetü'l-kübrâ, 1947.

Yılmaz, Hayati. "Yahyâ b. Saîd el-Ensârî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yiğit, İsmail. "Emevîler". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/104-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1995. <https://islamansiklopedisi.org.tr/emeviler>

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed b Ahmed b Osman. *Târîhü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2003.

Zehebî, Şemseddin Muhammed b Ahmed b Osman ez-. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. 25 Cilt. Beyrut : Müessesetü'r-Risâle, 1985.